

TEZE ZA NOVU DOKIMOLOŠKU PARADIGMU

Radojko Damjanović

OŠ »Treći kragujevački bataljon«
Kragujevac, Srbija

Primljeno, 15. kolovoza 2004.

Tekst predstavlja kratko razmatranje problema ocjenjivanja, koji je uvijek aktualan, s posebnim osvrtom na novi didaktički ambijent, odnosno na nove okolnosti nastave i učenja koje se kod nas tek stvaraju. Teze koje su iznesene svakako ne pretendiraju postati osnovni skup aksioma iz kojega će se izvesti neki novi obrazac ocjenjivanja, ali sigurno predstavljaju kroki, ili preciznije obrise, nekog novog višenaspektnog promatranja predmetnog problema u okolnostima (budućeg) didaktičkog mnoštva ili postmoderne didaktike.

Ključne riječi: ocjenjivanje, dokimologija, dokimastika, paradigma, didaktičko mnoštvo, objektivno – subjektivno, primordijalno, evaluacija

Jedna od svakodnevnih aktivnosti u školi, ili bi tako trebalo biti, jest ocjenjivanje. Iako postoji čitava znanost o zadanoj temi, teorijsko utemeljenje u ovoj djelatnosti je, čini se, u velikom odstupanju od prakse, tj. školske svakodnevnice. Kao ni u jednom drugom segmentu obrazovno-odgojnoga rada, ovdje su najuočljivija različita viđenja i prilazi u praktičnom, zapravo konkretnom dijelu primjene onog skupa ideja oko kojega bi se u teorijskom smislu postigao konsenzus.

Teorijski, ocjenjivanje treba predstavljati »... organski dio cjelokupnog nastavnog procesa ...« (Bakovljević, 1992, str.155), odnosno neizbježan dio procesa praćenja, mjerenja i vrednovanja rada učenika u nastavi. Na ovom mjestu važno je istaknuti da je »ocjenjivanje u školi svojevrсно mjerenje« (Vilotijević, 2004, str. 4) i prožima sve nastavne aktivnosti.

Svakako, i ovdje se javlja mnoštvo neželjenih efekata, što dovodi do toga da »... ima prijedloga da se (svako) ocjenjivanje ukine, no većina stručnjaka smatra da rješenje (bar zasad) nije u tome, već u usavršavanju načina ocjenjivanja« (Bakovljević, 1992, str. 158).

Dr. Tihomir T. Prodanović (Prodanović, 1968, str. 259) navodi da među osnovne didaktičke pretpostavke uspješnog ocjenjivanja, između osta-

loga, spadaju i *objektivno-subjektivna usklađenost*, kao i *dokimološka aktualnost ocjenjivanja*.

Kako je nastavni rad jedan po svemu složen, dinamičan i multiparametarski sustav (jedinствен i kontinuiran proces), (Prodanović, 1968, str. 240), važno je istaći da postupak ocjenjivanja u njemu podrazumijeva da su svi didaktički elementi ravnomjerno podvrgnuti permanentnom praćenju i evidenciji svih relevantnih podataka, koje zatim može rezultirati jednim potpunim ocjenjivanjem (u najširem značenju).

Ima autora koji smatraju da nas »problem donošenja sudova o učenicima i vrednovanje njihovog rada dovodi neposredno do *etičke* dimenzije i didaktike i nastave« (Trnavac i Đorđević, 1995, str.308). I tu dolazi do izražaja ona povratna sprega u kojoj učenici na koncu vrše vrednovanje nastavnika kao ličnosti, njegovu *osobnu filozofiju* ili, možda je bolje reći, onu *implicitnu (unutarnju, subjektivnu) pedagogiju (osobna prizma* koja obuhvaća i *naučena ponašanja*) jer je »... odnos nastavnika prema nastavnom programu i njegovoj interpretaciji različit« (Trnavac i Đorđević, 1995, str. 308). Dakle, imamo nastavnika kao instrument mjerenja, ali i učenik(a) koji također procjenjuju valjanost instrumenta mjerenja. Time je proces vrednovanja jedan zatvoreni krug, jedan skup različitih sprega, međuovisnosti, koje opet trpe vanjske utjecaje, što na kraju dovodi do širih socioloških implikacija.

Suvremeni smjer, odnosno *postmoderna didaktika* podrazumijeva jedan *eklektički* pristup obrazovno-odgojnomu radu ili se »... zauzima ne za najbolji didaktički model, nego za 'mnoštvo vrsta'«, zapravo pretpostavlja jedno »didaktičko mnoštvo« (Gojkov, 2002, str. 143). Ta »razbarušenost« didaktičkog procesa zahtijeva kontrolu proizvoljnosti koja nastaje jer se učenje sada odvija u različitim kontekstima (Gojkov, 2002, str. 144). »Didaktiku zatvorenog tipa« sada polako zamjenjuje »otvorena didaktika« koja se oslanja na nove uloge nastavnika (više slobode i kompetencije) i učenika (naglašena individualnost i sposobnosti za društveno djelovanje), i koja je emancipatorskoga karaktera u odnosu na položaj učenika u samom nastavnome procesu (u procesu učenja), (Gojkov, 2002, str. 144). Iako kod nas još nije u potpunosti profilirana postmoderna didaktika, treba promišljati o mogućnostima »... kombiniranja različitih dokimastičkih postupaka i širih pristupa ocjenjivanju« (Gojkov, 2002, str. 145).

Iz prethodno iznesenog jasno je da pitanje ocjenjivanja mora biti stalno otvoreno i da nema gotovih recepata koji bi mogli biti univerzalno primjenjivi u svakoj didaktičkoj situaciji, u bilo kojim uvjetima ili kontekstima nastave. Ali, zato je moguće postaviti neke teze koje mogu korisno poslužiti ili usmjeriti kada polazimo od općeg, teorijskog promišljanja

ovoga problema prema konkretnom, jer »ocjena zapravo predstavlja konkretizaciju jedne kompleksne situacije« (Trnavac i Đorđević, 1995, str. 308).

Ono što slijedi predstavljalo bi upravo onaj skup ideja koji bi bio osnovno polazište u razmatranju neke nove dokimološke paradigme, odnosno onaj minimalni skup uputa pri razmatranju bilo kojeg dokimastičkog postupka. To je:

– Stvaranje *nove konjunktive nastavnik ↔ učenik, tj. povrata primordijalnoj fazi – osnovnom stanju*, u odnosu između navedenih pedagoških entiteta, koje je vjerojatno postojalo u prapočecima škole ili bilo kojeg oblika podučavanja, preciznije poučavanja. Prema Beli Hamvašu osnovno bi stanje bilo »zajedničko ishodište budne svijesti, moralne intaktnosti i tjelesnog zdravlja« (Hamvaš, 1999, str. 33). Ukoliko bismo bili skloni simplifikaciji, vulgariziranju, radi jasnije slike, to bi bili oni odnosi poučavanja (podučavanja) koji su možda postojali u vrijeme rodovskog društva ili malo nakon toga, kada su ljudi intuitivno doživljavali važnost prenošenja znanja, vještina i navika poput »prometejske vatre«, a kao залог budućnosti, kao залог opstanka za buduće generacije.

To ne znači promociju nekih neoprimitivnih načina komuniciranja, već pojednostavljenje transmisija emocionalnih kvantuma do razine spontanosti i neprekidnog bivanja u biti stvari.

– Egzistencija *elemenata samoevaluacije i podjednako uvažavanja svih entiteta obrazovno-odgojnog procesa*; podrazumijeva ravnopravnost svih sudionika i njihovo permanentno samovrednovanje – preispitivanje vlastite uloge u procesu.

– Primjena *principa supsidijarnosti*, ali promatrano dvostrano. Prvo, tumačenje ocjenjivanja kao zajedničkog akta nastavnika i učenika, čime je razina na kojoj se ono realizira najbliža sagledavanju činjeničnog stanja u vezi sa stavkama ocjenjivanja i njihovoj provjerljivosti, što dovodi do toga da se gubi na subjektivnosti, a dobiva na objektivnosti ocjene; drugo, ocjena nije primarni aspekt znanja već pomoćno sredstvo prakse didaktičkog mnoštva (zbog različitosti konteksta u kojima se ostvaruje učenje i postmoderne didaktike – otvorene didaktike – koja je emancipatorno okrenuta prema učeniku).

– Razvijanje *eksplicitarnog pristupa*, što bi značilo jasno definiranje kriterija ocjenjivanja, koji je sada mnogo složeniji jer pored mjerenja opsega usvojenih znanja, vještina i navika mora obuhvatiti i uvažavanje postupaka, načina i metoda kako se do njih došlo. »Nastavnicima je potrebno da razumiju i cijene procese mišljenja učenika i učenje učenika, a ne samo produkte« (Steele i sur, 2002, str. 84). Ovde je važno istaći i to

da »... novi pristupi ocjenjivanju moraju koegzistirati zajedno s tradicionalnom kulturom testiranja« (Steele i sur, 2002, str. 84).

– *Kontinualna težnja konsenzusu na razini aktiva nastavnog predmeta, nastavnog područja, škole, pa i šire.* Navedeno upućuje na praćenje dokimološke aktualnosti, kao i standardiziranje modernih dokimastičkih postupaka koji trebaju koegzistirati, tj. trebaju se sinkronizirati s već postojećima, provjerenim u praksi kao pouzdanima.

– *Implementacija instrumenata objektivne evaluacije učenika (interna i eksterna),* koji bi značajno pomogli u onom dijelu ocjenjivanja koji govori da ocjena treba imati i orijentacijsku ulogu, kako za učenika, tako i za nastavnika u smislu daljeg vođenja obrazovno-odgojnoga rada/procesa, da bi se u slučaju potrebe moglo na vrijeme intervenirati ili izvršiti određene korekcije u radu. Pojednostavljeno – ova točka predstavlja postojanje neprekidne potrebe za odgovorima na pitanja: *gde smo, dokle smo stigli, kuda/kako dalje?* u odnosu na pretpostavljene ciljeve – zadatke – ishode (nastave/učenja).

– *Evaluacija rada nastavnika uz uvažavanje različitih socijalnokulturnih i etnosocijalnih modaliteta sredine.* Kako je škola ustanova (institucija) od društvenog značenja, to je cjelokupna njezina djelatnost (pa i nastavnička) izložena sudu javnosti, podložna javnoj kritici. I dobro je da tako bude.

Međutim, često je ta kritika nekompetentna, površna i parcijalna, a samim tim i izvedeni sudovi (zaključci) nekorisni – neupotrebljivi za eventualnu ozbiljniju (dublju) analizu. Zato se i ovdje javlja potreba za standardiziranjem nekih obrazaca koji bi pomogli pri procjenjivanju pozitivnih i negativnih učinaka rada, s gledišta struke, a promatrano laički, javlja se potreba za jednim širim pokretom edukacije roditelja koja bi svakako doprinijela u premošćivanju teških godina rasta i razvoja njihove djece i složenih procesa kroz koje i oni prolaze kao akteri i sudionici. Time bi se pomoglo da i roditelji (sredina), koji nerijetko nepravilno, a samim time i nekorektno, artikuliraju svoje stavove u odnosu na rad nastavnika (naposlijetku i škole), mogu preuzeti ulogu djelotvornog čimbenika, a na taj način bi se i različitost u spomenutim modalitetima konkretnih sredina ublažila kao ometajući element procjena aktivnosti (evaluacije). Efekt *pokvarenog telefona* često je prisutan u praksi na relacijama škola – obitelj (sredina), pa i društvena zajednica, i značajno je uvažiti ga i raditi na njegovom otklanjanju, ako nam je u interesu da učinkovitost postavimo kao važan (nužan) prateći element rada.

U promišljanju vlastite prakse ne možemo a da ne dotaknemo pitanje ocjenjivanja, odnosno vrednovanja kao vrlo važnu komponentu

uspješne realizacije vlastitoga rada. Često se događa da netko tko koristi vrlo raznovrstan i pouzdan sustav utvrđivanja ocjena ne zadovolji kriterije učenika ili da se netko tko se drži neke logike ocjenjivanja koju je kao model preuzeo, sintetizirao od svojih uzora (u smislu naučenog ponašanja), bez svijesti o pouzdanosti mjerenja, uspostavi kao »realan« u istome poslu. Naravno, to sve ukazuje na potrebu usvajanja kompleksnog prilaznja nastavi/učenju u totalitetu, osvješćivanja vlastite implicitne pedagogije i spremnosti za suočavanje sa osobnim skupom predrasuda i predrasadama drugih.

Nastavnik ima ulogu teži nego ikada do sada, koja se ogleda u pripremi, realizaciji i praćenju učinaka nastave, a koja je opet u ambijentu teorijskog pluralizma, anarhične epistemologije i didaktičkog mnoštva jedan višedimenzionalni prostor u kojemu se uspješno mogu snaći oni namumješnji i spremni na kontinuirano preispitivanje vlastitog djelatnog.

Teze koje su izložene ne pretendiraju da postanu α i ω , ali sigurno predstavljaju onaj niz aspekata koji u priličnoj mjeri može osvijetliti problem koji je ovom prilikom obrađen (tretiran), ili je bolje reći dotaknut (tangiran).*

Literatura

1. Bakovljević, M. (1992), *Didaktika*. Beograd: Naučna knjiga.
2. Vilotijević, M. (2004), *Uloga nastavnika u vrednovanju rada učenika*. Beograd: Arhimedes.
3. Prodanović, T. T. (1968), *Osnovi didaktike*. Beograd.
4. Trnavac, N. i Đorđević, J. (1995), *Pedagogija*. Beograd: Naučna knjiga.
5. Gojkov, G. (2002), *Prilozi postmodernoj didaktici*. Vršac.
6. Hamvaš, B. (1999), *Hrišćanstvo – Scientia sacra II*. Beograd: Dereta.
7. Steele, L. Jeannie – Kurtis, Meredith S. – Temple, Charles – Scott, Walter (2002), *Planiranje nastavnog rada i ocjenjivanje – Vodič VI*, iz programa *Čitanjem i pisanjem do kritičkog mišljenja* (RWCT). Beograd: Centar za interaktivnu pedagogiju.
8. Gruden, Z. (1989), *Psihoterapijska pedagogija*. Zagreb: Školske novine.
9. *Pedagoška enciklopedija* (1989), Beograd, Zagreb, Sarajevo, Novi Sad, Titograd.
10. *Pedagoški leksikon* (1996), Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

---

* Tekst je nastao kao nadgradnja rezultata rada (postera) jedne skupine, radionice o ocjenjivanju, u čijem su radu uz autora sudjelovali i Snežana Božić, pedagog-psiholog, Danijela Raletić, profesor srpskog jezika i Nina Bačanin, pedagog.

THESES FOR A NEW PARADIGM OF THE SYSTEM OF MARKING IN SCHOOLS

Radojko Damjanović

The paper briefly discusses the ever-current problem of evaluation in schools with a particular focus on the new didactical environment, i.e. on the new conditions of both teaching and learning, which are now being created. The theses set out in this paper do not, of course, aspire to become a »basic set of axioms« from which a new prescribed formula of evaluation would be derived, but they most certainly do represent a sketch, or more precisely an outline, of a new multi-aspectual reflection on the above problem in the circumstances of the (future) didactical multitude or postmodern didactics.

Key words: didactical multitude, evaluation, marking, objective – subjective, paradigm, system of marking, primordial,